

ИСТОРИЈСКИ МУЗЕЈ СРБИЈЕ — ЈЕДАН УВАЖЕНИ БЕСКУЋНИК

Бити у програмском савету а не бити члан колектива може да значи остати само повремено гост, на рубу живота радне организације. Искуства могу да буду и друкчија. Вероватно да на стицање друкчијих искустава утиче и судбина радне организације, према којој је или тешко или немогућно бити равнодушан. Судбина. Није реч неумесна, има оправдања. Јер заиста може да се говори о незавидној судбини Историјског музеја Србије. То је вишегодишње искуство члана програмског савета и то је дугогодишња пратиља тешког али упорног рада колектива и његовог директора.

Кад се изговори реч *музеј*, човек помисли на зидове са сликама, на витрине са предметима, на атмосферу тихог хода и дугог застајања пред немим али речитим говором прошлости која неће да изгуби везу са садашњошћу и будућношћу.

Међутим... Кад, данас, пробуђена радозналост хоће да се сретне са Историјским музејом Србије, она ће му наћи адресу у телефонској књизи, али музеј, онакав какви су музеји, неће наћи.

Претпоставимо, зашто не, да се у човеку наше средине неопозиво јави жеља да неки предмет који има историјску вредност и који је, кроз олује времена и ратова, љубоморно чувао у личном поседу, однесе тамо где се чувају и показују историјске вредности. Биће човек изненађен кад се, најзад, на седмом спрату, изишавши из лифта једне огромне зграде испресецање дугачким пролазима, поведен натписом за којим је трагао, нађе у ходнику између канцеларија, лево и десно, и кад му, било која врата да отвори, кажу да је то оно што тражи а он пред собом види само писаће столове препуне књига и списка.

Једног дана то ће бити чудна историја. Данас је, још, ове, 1980, то чудна стварност.

Многи Београђани који су тражили, за ових скоро двадесет година, кров над главом уселили су се у своје станове и у њима изродили децу, а деца им, многим, већ завршила и школе. Њихов сапутник у тражењу крова, Историјски музеј Србије, још чека. А бескућништво старо скоро двадесет година много је за свако стрпљење.

Овај наш Београд је град с једном од највећих прошлости међу европским градовима. Међу њима је он и један од градова с најмање очуваних споменика из прошлости. Куће-стогодишњаци

се у њему могу избројати, скоро, на прстима једне руке. У ратовима су страдали и животи и кровови некадашњих Београђана. Остало је мало кровова са дужим веком него што је људски век. Није сигурно да су потребни и сви прсти једне руке да се изброје дедине куће у којима живе унуци. Понешто је, ипак, остало. Стоји да прича потомцима како су њихови преци овде свој град освајали од туђина, да им каже како су почињале наше мале велике школе, да их подсети на дворове неписмених вођа устанака с којима је започела борба за слободу народа и ратно-дипломатска акција за независност државе. Стоје и не смемо их пустити (мало их је, на нашу срећу или несрећу) да их збришу с лица земље кише и снегови, ветрови и подземне силе. Стоји и Милошев конак у Топчидеру. Дат му је историјски задатак да под својим кровом чува сећања на минула, устаничка времена. Платан испред њега, моћан, и сам споменик, одолева рушилачкој снази, много и много старији од најстаријих Београђана. Сликари су га овековечили на својим платнима. Широком крошњом закрилио је Конак-музеј. Боље се држи од Конака, мада и њега треба припитати како му је и помоћи му да га старост не спаруши и осуши. И он има своје приче из давнина. И он говори нама потомцима, али и онима који из света овамо дођу да виде откуд потичемо. Говори још као и Конак. Историјски музеј Србије, природно, одређен му је за домаћина. Да га чува и негује, да у њега усели део себе и да му дубоке године осмисли причом о народу, да се у њега долази, од малих ногу, да не остане усамљен и заборављен. Али старци не могу без лекова. Ни старци од крви и меса, ни куће-старци. Преци богатијих народа и народа с мало мирнијим ходом кроз историју зидали су од тврђег материјала, од камена, често и на камену. Њихове куће-старци су на чвршћим ногама, чвршће су им и груди и леђа им чвршћа. Овај наш старац се клати, посустао. Време је равнодушно. И гради и разграђује. Ми никад нисмо волели ратове, али су нас гурали у ратове. Хтели су да нас претњама уплаше, да одустанемо од слободе. Нисмо дали слободу и то смо плаћали људским животима и крововима над главом. Плаћао је и Конак у Топчидеру. Имао је среће у несрећи и избегао погодак непријатеља у главу. Љуљале су се и јаче куће, како се не би љуљао он од стврднуте сиротињске земље! Уз то, нашли су му место онде где има воде, јер без воде нема живота. А под његовим темељима је воде и сувише, па га она својим обиљем одоздо поткопава. Старцима, зна се, најпре ноге откажу. Дошло је и модерније време. Некад је, још млад, подносио тиску народа и баг коњских копита око себе. Његови неимари су знали како ће да га обезбеде од тих потреса. Нешто, ипак, стари неимари нису ни знали ни сањали. На памет им није падало да ће, једанпут, одмах уз Конак, улицом иза његових леђа, почети да тутње тешки камиони с још тежим товарима, да му тресу кости и да му љуљају ноге на којима је, некад, био сигуран, да му угрожавају равнотежу.

Колектив Историјског музеја Србије могао је много да трпи, али није могао да остане равнодушан пред судбином свог и нашег заједничког Конака, више због нас него због Милоша. Гледао је како се, одмах преко пута, учвршћује и лицка кафана која је, ваљда по праву суседства, себи узела исто име. Кафана је заблистала у пуном сјају и свет у њу долази више него раније, јер људи, зна се, воле да им је удобно кад седну око стола уз јело и пиће. Колектив Историјског музеја Србије, његови сарадници, његов директор и, с њима, програмски савет као друштвено тело с друштвеном одговорношћу, помислили су да је, можда, друштво, сувише заузето другим бригама, и против своје воље изгубило из вида оно до чега му је, иначе, веома стало, део своје прошлости. Пошто су се, заједно, нагледали планова и наслушали стручних излагања поткрепљених свим научним апаратом, начитали се пропратних текстова уз те планове и сами, званично и незванично, свестрано и свесрдно једни друге, и сами себе, већ довољно убедили да хартије нису довољне и да треба прећи у акцију, дали су иницијативу и Српска академија наука и уметности прихватила је да се под њеним гостопримним кровом одржи јавни, колико градски, толико и републички, разговор о Конаку и изнесу сви разлози, научни али и туристички, за његов повратак у живот. На том скупу чула су се једнодушна упозорења и мишљења, чули су се врло наглашени знаци за узбуну. Затим су одржани састанци са личностима чије разумевање може да помогне остваривању покренутих иницијатива, па се и с њихове стране чула неоспорна спремност да учине што до њих стоји, како би се несрећни Конак скинуо с дневног реда нерешених проблема. Није потребно, ваљда, да се дословно помиње све што је покушавано, али је наилазио, не једанпут, тренутак кад је изгледало да је одлука надхват руке а неочекивано се нешто десило и удаљило је на километре. Врата су се или отворила или одшкринула, обећања су добијана, али кључеви никад. Старији људи, уплашени од наших пословичних неразумевања, били су спремни да у игру уведу и наш менталитет плехане фуруне која се лако загрева и још лакше хлади. Има увек готових шаблона да се по њима „одштанцују“ сва мишљења и сви закључци. Таквим шаблонима је лако служити се неодговорно, они понекад могу и да утеше незадовољног, али људи са истанчанијим осећањем одговорности морају да истрају на путу којим су кренули. Колектив са својим директором и програмски савет с њима могли су, за тренутак, и да осете замор, али им је, одмах затим, било јасно да се стати не може. И тако то траје.

Не једанпут чланови колектива су чули упозорења да не могу очекивати боље услове рада и решење својих животних проблема ако и сами не потраже путеве којима ће се ићи ка тим решењима. Хтело се рећи да предлог треба припремити, утврдити могућности за његов повољан исход, па онда, с добрим разлозима и разумним, остварљивим захтевима, тражити помоћ. Разумљиво да је програмски савет с таквим упозорењима био

у познат. И колектив и савет су сваки корак директора, који је, по дужности, њихова, и с њима своја, усаглашена, мишљења и предлоге преносио даље, свесрдно, и упорно, подржавали. Поново се куцало на врата у очекивању доброг пријема; врата су отворана, предлози су с пажњом саслушавани, обећања су давана, наилазили су дани ојачане наде, али су долазили и дани поколебане и изгубљене вере да ће изгледити донети и плодове. Најзад је директор Едиб Хасанагић пошао у пензију. Окупили су се његови сарадници из радне организације, научници и друштвени радници с којима је присно и успешно сарађивао, чланови програмског савета којима је, у већини, случајно, истицао делегатски мандат истовремено са одласком директоровим. Другарска атмосфера била је испуњена лепим речима признања руководиоцу који је, заједно с колективом, ишао *per aspera*, али није упознао како изгледа стићи *ad astra*. Не може се порећи да има неке туге која је, додуше, и лична, али много пре друштвена, ако се за скоро двадесет година од доношења одлуке за оснивање музеја и за толико исто година бескућништва није добио кров.

Заједно с последњим директоровим покушајима, док је решење о његовој пензији пролазило кроз административну процедуру, небо се још једанпут разведрило. Обезбеђена су средства, јављено је, не мала али неопходна, за почетак, да се санира тешко угрожени Милошев конак, драгоцен и Музеју и Београду, и месту Београда међу градовима с културном прошлосту, мали, нерепрезентативан, али ипак симбол. Затим, добивена су свечана и конкретна обећања, дата и писмена обавеза да просторије на Карабурми, некадашња вила једног индустријалца, постану привремено станиште Историјског музеја Србије. Може се замислити породица која се пакује да пређе у свој, добивени, стан а, изненада, стигне јој вест да се заиста хтело, али ипак стан остаје оном који је и досад у њему живео.

Шта је, онда, у ствари, Историјски музеј Србије? Ми „спољни“ чланови његовог програмског савета знамо шта пише у Статуту. Били смо на његовим, заиста успелим, тематским изложбама у Београду, које су, после, одлазиле на гостовања по нашој земљи и прелазиле границе наше земље.

Али прави одговор на питање шта има Историјски музеј Србије ми не бисмо могли дати. Музеј су експонати. Ми смо видели, по канцеларијама у којима раде саветници, кустоси и остали сарадници, стручни људи, тек понеки експонат и тај експонат је изазвао нашу радозналост за „остало“, али је племенита радозналост остала незадовољена. Експонати су далеко, спаковани, да ли најбоље или тек како се стигло, не знамо. Ван оне територије коју народ зове Београдом. У једном магацину. У другом магацину. Ко их види? Ко ме ће да се обрати? Ко ме да кажу своју реч, своје сећање на минуло време? Да ли спавају у дубоком мраку? Хоће ли спавати заувек? Хоће ли неко да их пробуди? Хоће ли да се врате у живот сећајући га прошлих дана? Хоће ли? Ко ће да одговори? Ко?

Прошлост је, закопана, мртва. Прошлост може да оживи само кад је обасја светлост дана. А чему служи музеј? Зар не да на светлости дана открије човеку оно што је некад било? Да га огреје сећањем на путеве којима се ишло да се доведе стигне? Музеји су путеви преко мостова између на изглед умрлог и овог што живи с нама. Ништа не може да живи с нама ако се не пресели у нас. Ми чекамо. Музеји су мостови. Музеј није варка. Није скуп мртвих ствари. Он хоће да прошлошћу у нама надахне нас живе. Све је у континуитетима и кад не изгледа тако. Народ је континуитет. Све је повезано мостовима. Мостови спајају времена и векове. Не можемо познати себе ако прошлост закопамо. Ништа се не враћа, али све живи као бескрајни низ сећања и надахњује живот. Треба се у себи осмислити. Како без тих веза са протеклим? У мраку могу да вребају заседе.

Ако отворимо прошлости капије, широко, и свима људима, бићемо мудрији, умећемо да поузданије себе видимо данас и да се боље сналазимо на путевима у сутра, да сигурније требимо жито од кукоља.

Србија има своју лепу прошлост. И своју нелепу прошлост. Има за собом победе, као што има за собом поразе. Али заставе су јој, оне народне, неокаљане, и те заставе отварају путеве смислу, јачају наду.

Зна ли човек где му је и каква му је прошлост ако се она не изнесе на светлост дана?

Музеј није мртво слово на хартији. Ни стара пушка није, у њему, мртва ствар. Све је живо кад га не закопамо и не окујемо у сандуке. Мртвачки сандуци су под земљом да се не окуже живи. Историјским сећањима није место у мртвачким сандуцима.

Из сопственог искуства човек зна да је тешко кућу кућити без крова над главом. Музеју је још теже. Треба много завиривати у прашњаве књиге и хартије, у мемљиве подруме и у забачене старинарнице да се предмет, осуђен од необавештених на пропаст, врати животу и упише у историју, где му је место и где ће људи, стојећи пред њим, моћи да се упознају са својим пореклом, испуњени светлим осећањем да нису тиква без корена.

Нема ничег погрешнијег него музеј ставити у ред мртвих ствари. Музеј је речит и кад је гласан и кад је тих. Онај ко уме да слуша чуће. Врло често и онај ко једва зна да чита а природа му је дала оштро чуло унутарњег слуха чује реч која се диже са привидно мртвих предмета. Музеј је повод за размишљање. Ако не размишљамо о прошлости, тешко ћемо се сналазити у садашњици и теже ковати планове за будућност. Све је иста река чија вода није иста, али је река иста. Мораву су газили и наши стари, она им је доносила радости и туге као што нама доноси, песма је и данас пита што је крај ње село равно кад је водоплавно, опомињући нас да је новозасађеном шумом и новопро-

нађеним бетоном обуздамо у бесу и село обезбедимо од њених појама, да дело људских руку сачувамо за људе.

Што нам је дато и што смо стекли треба и да сачувамо. Ништа лакше и неразумније него расути. И расуто заборавити. Смемо ли то?

Мудрост је наложила човеку да чува и негује музеј.
Историјски музеј Србије — шта је то? И где је он?

Милан Ђоковић